

конкретній країні. Тому вивчення і запровадження передового зарубіжного й вітчизняного досвіду з питань ефективного управління науковою та інноваційною діяльністю, забезпечення результативності такої діяльності має бути пріоритетним завданням для науково-педагогічної спільноти сьогодні й на перспективу.

Література

1. Управління інтелектуальною власністю : монографія / [П.М. Цибульов, В.П. Чеботарьов, В.Г. Зінов, Ю. Суїні ; за ред. П.М. Цибульова]. – К. : К.І.С., 2005. – 448 с.
2. Ільченко М.Ю. Наукова та інноваційна діяльність: проблеми розвитку та шляхи їх подолання / М.Ю. Ільченко // Київський політехнік. – 2005. – № 40.
3. Белов А. Интеллектуальная собственность. Законодательство и практика применения : практ. пособ. / А. Белов, Г. Виталиев, Г. Денисов. – М. : Юристъ, 2006. – 351 с.
4. Закон України “Про авторське право і суміжні права” від 20.11.2003 р. № 1294-IV // Вісник Верховної Ради України. – 2004. – № 13. – Ст. 181.
5. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (зі змінами) // Вісник Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

КУЛЕШОВА В.В., МАЛЬОВАНА В.В.

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ КОМПЛЕКСУ ЗАВДАНЬ, ЯКИЙ СПРИЯЄ ФОРМУВАННЮ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ

На сучасному етапі розвитку Української держави загострюється проблема підготовки фахівців, здатних до ефективної організації своєї професійної діяльності та оцінювання її результатів.

Підготовка фахівців відповідно до сучасних потреб соціуму, зростаючих обсягів наукової й технічної інформації повинна полягати в оволодінні методами самостійного пошуку, аналізу і синтезу процесів та явищ, які відбуваються.

Пошуково-дослідницькі вміння інженерів-педагогів дають змогу знайти оптимальні способи вирішення існуючих суперечностей між стрімким розвитком суспільства, змінами, що відбуваються в державі, та рівнем підготовки фахівців інженерно-педагогічного профілю; між зростанням обсягу інформації в умовах розвитку ринкових відносин у суспільстві та вмінням цілеспрямовано засвоювати сприйняту інформацію; між замовленням держави на інженерно-педагогічних фахівців, у яких сформовані пошуково-дослідницькі вміння, та недостатньою розробкою цього питання в педагогічній теорії і практиці, слабкою спрямованістю дисциплін педагогічного циклу на їх формування.

Вважаємо, що оптимальним для формування пошуково-дослідницьких умінь є застосування в навчальному процесі при оволодінні циклом педагогічних дисциплін комплексу завдань, однак це питання вивчено недостатньо повно в педагогічній науці.

Мета статті – охарактеризувати та теоретично обґрунтувати комплекс завдань, який сприятиме формуванню пошуково-дослідницьких умінь студентів у процесі їхньої професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

В останні десятиліття в психології і дидактиці з'явилися дослідження, у яких розглядають різні аспекти проблеми навчальних завдань (Т. Ільєвич, Л. Павлова, М. Уман, М. Федорова, О. Федорова, Л. Фрідман, Е. Шилова). Це, наприклад, такі питання, як визначення навчального завдання, розкриття його складу, структури і функцій, розробка деяких класифікацій завдань, спроби розробити ідеї організації завдань у навчальному процесі.

Відмітною особливістю цих досліджень є те, що в них в узагальненому вигляді навчальне завдання виступає як засіб реалізації змісту освіти. У конкретному вигляді його слід розглядати з двох позицій:

1) з погляду процесу викладання: завдання є засобом організації діяльності того, хто навчається;

2) з погляду процесу навчання: завдання є засобом засвоєння змісту освіти.

Пропонуючи студентам завдання, викладач прагне до того, щоб студенти виконали його і таким способом засвоїли зміст.

Правильне виконання завдання може бути здійснене тільки завдяки власній діяльності студентів, у результаті якої зміст освіти немов би скидає з себе оболонку – завдання і засвоюється студентом.

Отже, навчальне завдання як педагогічне поняття, що розглядається в контексті навчання, є засобом реалізації та формою втілення змісту.

З погляду внутрішньої структури, завдання на рівні навчальної інформації є єдністю двох чинників: припису зробити певну дію і вказівки на об'єкт, щодо якого пропонується зробити дію. Дія, яку пропонується здійснити, може бути простою або складною (що складається з послідовності операцій). Припис здійснити певну дію – це *вимога знайти результат пошуку, або мету завдання*. Такий перший структурний компонент будь-якого завдання.

Другий структурний компонент завдання – вказівка на об'єкт, відносно якого пропонується здійснити цю дію. Цей об'єкт може бути: матеріальним або матеріалізованим; конкретним або абстрактним; простим або складним та ін.

Вказівка на об'єкт – це приблизно те саме, що *початкові дані або умова завдання*.

Проте внутрішня структура завдання містить ще й третій, глибинний компонент – відношення між вказаними вище двома чинниками, що потенційно містить у собі спосіб досягнення необхідного результату. Пов'язані між собою змістовно-логічними зв'язками дане і шукане перебувають у двоякому відношенні один до одного. З одного боку, вони співвідносяться як відоме і невідоме, тобто перебувають у відношенні взаємного протиставлення. У цьому значенні єдність даного і шуканого (сутність завдання) є єдністю протилежностей.

Сьогодні у психолого-педагогічній літературі не існує єдиної думки про співвідношення таких понять, як “завдання”, “вправа”, “задача”, “ситуація”.

Проаналізуємо такі поняття, як “завдання”, “задача”, “вправа”, “ситуація”, звернувшись до словників.

Завдання (навчальне) – вид доручення вчителя учням, у якому міститься вимога виконати які-небудь навчальні (теоретичні або практичні) дії, [1]; різноманітні за змістом і обсягом види самостійної навчальної роботи [2].

Деякі завдання вимагають активізації знань і дій; інші – актуалізації раніше засвоєного. Можуть бути завдання, що реалізують обидві функції.

Загальноприйнятої класифікації завдань поки не існує.

Задача педагогічна – осмислення педагогічної ситуації, що склалася, і прийняття на цій основі рішень і плану необхідних дій.

Вправа – планомірно організоване повторне виконання дії (розумової або практичної) з метою її засвоєння. Вправа лежить в основі тих чи інших навичок або умінь [1].

Ситуація педагогічна – стан педагогічного процесу, у якому є розбіжність між бажаним і реальним, досягнутим у формуванні особистості [1], сукупність умов та обставин спеціально заданих педагогом [3].

У нашому дослідженні приймаємо ту позицію, згідно з якою терміну “завдання” додається найзагальніше значення порівняно з терміном “задача”, “вправа”, “ситуація”, тобто поняття “завдання” розглядатимемо як родове стосовно інших.

Поняття задачі генетично пов’язане з поняттям проблеми. *Проблема* (від грец. *problema* – задача, завдання) – усвідомлення суб’єктом діяльності неможливості вирішити труднощі і суперечності на основі наявних знань, які виникають у конкретній ситуації.

Ситуація – система зовнішніх відносно об’єкта умов, що породжують мотиви, які спонукають до дії.

Вимоги, які висуваються суб’єкту ззовні, можна вважати початковими даними для дій з пошуку невідомого. Реалізація вимог ситуації створює передумови до її перетворення і подолання за допомогою адекватних дій.

Особливе місце в пізнавальній діяльності займає проблемна ситуація, яка означає початкову стадію розумового процесу, зумовленого взаємодією суб’єкта і об’єкта. Процес взаємодії сприяє висуненню гіпотез для вирішення проблемної ситуації. Перевірка гіпотез зумовлює перетворення проблемної ситуації в проблему. Задача виникає у тому випадку, коли в пізнавальному об’єкті можна знайти шукане шляхом перетворення умов. Отже, задача виступає як знакова модель проблемної ситуації (у формі тексту, математичної формули та ін.).

З аналізу випливає твердження, що ситуація генетично первинна відносно задачі й проблеми. Перетворення проблемної ситуації в задачу є першим результатом продуктивного творчого мислення [4].

Якщо говорити про умови виникнення задачі, то головне тут – наявність певної проблемної ситуації, яка існує об’єктивно. Задачі не виникають мимовільно, за суб’єктивним бажанням людини, вони виникають у діяльності.

Процес досягнення цілей здійснюється завжди в певних об'єктивно даних умовах, сукупність яких утворює деяку ситуацію діяльності.

Проблемна ситуація (від грец. *problema* – задача, завдання і лат. *situatio* – положення) – містить суперечність і не має однозначного вирішення співвідношення обставин і умов, у яких розгортається діяльність особистості або групи. Проблемні ситуації характеризуються усвідомленням якої-небудь суперечності в процесі діяльності (неможливості виконати теоретичне або практичне завдання за допомогою засвоєних раніше знань), що зумовлює потребу в нових знаннях, в тому невідомому, яке дало б змогу вирішити суперечність, яка виникла [1]; ситуація “розузгодження” між цілями і можливостями їх досягнення. Коли педагог стикається з проблемною ситуацією, він вимушений зробити її предметом свого аналізу. Він повинен немов би піднятися над ситуацією, або, інакше кажучи, рефлексивно відобразити цю ситуацію і самого себе в ній. Результатом такого аналізу якраз і є постановка завдання, яку вимагається вирішити в умовах даної ситуації.

Г. Селевко виділяє такі методичні прийоми створення проблемних ситуацій:

- вчитель підводить учнів до суперечності і пропонує їм самим знайти спосіб її вирішення;
- зіштовхує суперечності практичної діяльності;
- викладає різні погляди на одне й те саме питання;
- спонукає учнів робити порівняння, узагальнення, висновки з ситуації, зіставляти факти;
- ставить конкретні питання (на узагальнення, обґрунтування, конкретизацію, логіку міркування);
- визначає проблемні теоретичні й практичні завдання (наприклад, дослідні);
- ставить проблемні завдання (наприклад, з недостатніми або надмірними початковими даними, з невизначеністю в постановці питання, із суперечливими даними, з явно допущеними помилками, з обмеженим часом розв'язання, на подолання “психологічної інерції” та ін.) [5].

У запропонований нами комплекс завдань, разом з педагогічними задачами і ситуаціями, входять вправи.

Вправи як метод навчання стосовно вивчення загальнотехнічних і спеціальних предметів передбачає багаторазове і цілеспрямоване виконання учнями певних дій з метою закріплення і вдосконалення знань, формування вмінь їх застосовувати при вирішенні різних навчально-виробничих завдань [6].

Вправи в ході професійної підготовки інженерів-педагогів, на наш погляд, повинні входити в систему завдань з формування пошуково-дослідницьких умінь інженерів-педагогів. Результативність вирішення вправ прямо залежить від характеру дій студентів. Проте це не означає, що головною метою всіх вправ, які входять у систему завдань з формування професійних пошуково-дослідницьких умінь, є закріплення здобутих знань, тобто здійснення репродуктивної діяльності.

Аналіз існуючих типологій задач, вправ і завдань (А. Бурдін, І. Лернер, В. Оніщук, В. Совайленко, М. Ушакова та ін.) дав нам змогу констатувати, що будь-яка з ознак, які лежать в основі тієї чи іншої класифікації, пов'язана або із структурними компонентами завдання, або зі складовими процесу навчання.

Так, С. Тігров встановив існування орієнтацій на:

- структурно-компонентний склад завдання;
- діяльність того, хто навчається;
- діяльність педагога;
- зміст і структуру того, що вивчається [7].

Класифікації, які орієнтовані на структурно-компонентне завдання, мають у своїй основі одну з таких ознак: характер вимоги; склад початкових даних; спосіб рішення. Класифікація за ознакою “характер вимоги” включає завдання на знаходження шуканого, на конструювання і доказ. У цьому випадку організація завдань не пов'язана з будь-якою певною послідовністю завдань навчання, можливі її різні варіанти.

Класифікації, орієнтовані на діяльність учня, мають у своїй основі різні ознаки: характер діяльності; ступінь складності діяльності; ступінь самостійності діяльності. Головним слід вважати перший – характер діяльності студента (репродуктивний, творчий). Ця сутнісна характеристика діяльності студента кладеться в основу розрізнення основних типів завдань.

Класифікації, які орієнтовані на діяльність педагога. Для управління діяльністю студента педагог має у своєму розпорядженні спеціально розроблену систему завдань, що є орієнтовною основою його діяльності. До цієї групи входять контрольні, додаткові й допоміжні завдання. Мета додаткових завдань – зберегти прищеплене вміння, зміцнити його; допоміжні ж завдання слугують для виправлення виявлених недоліків в уміннях і навичках студента.

Класифікації, які орієнтовані на зміст того, що вивчається. У даному випадку під змістом того, що вивчається, маються на увазі знання про об'єкти і способи діяльності, що містяться в навчальній інформації й призначені для засвоєння.

Важливим для майбутніх інженерів-педагогів є уміння мислити продуктивно, творчо, застосовувати одержані знання в різних нетипових умовах, відкривати для себе щось нове. Ми не розглядаємо професійну пошуково-дослідницьку діяльність студентів як винахід щось нового. Пізнаючи нове, студенти роблять відкриття для себе, і дуже важливо, щоб ці відкриття вони робили самі й завжди прагнули до них.

Одним із критеріїв сформованості професійних пошуково-дослідницьких умінь є вміння студентів у частковому знайти загальне, а в загальному – часткове (*аналітико-інтелектуальні вміння*). Систематизація передбачає розумовий розподіл предметів і явищ педагогічної дійсності за групами й підгрупами залежно від їх схожості та відмінності.

Прикладом таких вправ може бути: складання таблиць з виявлення загальних і відмінних ознак педагогічних явищ, категорій, понять, складання алгоритму дій інженера-педагога в процесі професійної діяльності та ін.

Необхідно розглянути також ще один вид вправ, що забезпечують творче застосування здобутих знань і вмінь, – пошукові вправи. Їх вирішення вимагає максимальної самостійності студентів, здатності оперувати знаннями й уміннями в досить складних і взаємопов'язаних педагогічних ситуаціях, розвинутого вміння мислити – аналізувати, синтезувати, робити висновки, оцінки, обирати оптимальні варіанти, приймати самостійні рішення. До пошукових вправ належать: діагностичні, прогностичні, конструктивні, технологічні та ін.

Узагальнюючи погляди А. Дмитрієва, Т. Ільєвича, Ю. Кулюткіна, О. Леонтєєва, І. Лернера, В. Оніщука, Г. Сухобської, А. Умана, М. Федорової, Л. Фрідмана, О. Шиловой, під термінами “задача”, “вправа”, “ситуація” ми розуміємо:

– вправа – тип завдання, що характеризується відпрацюванням окремих дій або операцій і зумовлює репродуктивний характер діяльності студентів;

– ситуація – тип завдання, у змісті якого відображається аналог певного фрагмента педагогічного процесу, у результаті вирішення якого відбувається формування в студентів умінь вичленити проблему, пояснювати причину її виникнення і прогнозувати можливі шляхи її вирішення;

– задача – тип завдання, що характеризується проблемним змістом, що зумовлює пошуково-дослідний характер діяльності студентів.

Висновки. Отже, у статті розглянуто сутність та надано теоретичне обґрунтування комплексу завдань, які сприяють формуванню пошуково-дослідницьких умінь майбутніх інженерів педагогів. Доведено, що інтегроване завдання – це вимога викладача студентам знайти результат пошуку, при цьому відбувається цілеспрямоване, планомірне виконання дій студентами з урахуванням умов і специфіки професійної діяльності фахівця, і весь комплекс дій, що виконуються, спрямовано на формування пошуково-дослідницьких умінь інженерів-педагогів.

Література

1. Педагогический энциклопедический словарь / [гл. ред. Б.М. Бим-Бад; редкол.: М. Безруких, В. Болотов, Л. Глебова и др.]. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2003. – 528 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Коджаспирова Г.М. Словарь по педагогике / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – М.: МарТ, 2005. – 448 с.
4. Фридман Л.М. Дидактические основы применения задач в обучении: автореф. дис. ... д-ра пед. наук / Л.М. Фридман. – М., 1971. – 56 с.
5. Зимняя И.А. Педагогическая психология / И.А. Зимняя. – М., 2004. – 384 с.
6. Оніщук В.А. Психолого-дидактические требования к заданиям и упражнениям в учебнике / В.А. Оніщук // Проблемы школьного учебника. – М.: Просвещение, 1975. – Вып. 3. – С. 130–137.
7. Тигров С.В. Личностно-ориентированные задания в процессе формирования проектных умений студентов вуза: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / С.В. Тигров. – Липецк, 2004. – 201 с.

КУЛЬКО В.А.

ЩОДО МОТИВАЦІЇ МОЛОДІ ДО ВСТУПУ ДО АГРАРНИХ ВНЗ

Істотні зміни соціально-економічних і політичних засад та пріоритетів вплинули на соціальну й духовну сфери життя суспільства, що, у свою чергу, справило значний вплив на вибір молоддю освітніх і професійних напрямів. З